

В. В. Биба,

*к. т. н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства та управління персоналом,
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, м. Полтава*

Т. В. Лоза,

*магістрант, спеціальність "Економіка підприємства",
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, м. Полтава*

ДІАГНОСТИКА ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

V. Byba,

*Ph.D., assistant professor of business economics and human resources department,
Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University, Poltava*

T. Loza,

*undergraduate, Spec. "Business Economics",
Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University, Poltava*

DIAGNOSIS AND PROGNOSIS OF FINANCIAL AND ECONOMIC STATE ENTERPRISES

Досліджено теоретичні аспекти діагностики та прогнозування фінансово-економічного стану підприємства. Отримані результати використано для розробки рекомендацій щодо застосування методів та прийомів аналізу фінансово-економічного стану в практичній діяльності підприємств, що забезпечить цільовий, комплексний підхід до приймання оптимальних управлінських рішень. Проведена оцінка та аналіз економічних та фінансових показників діяльності підприємств, проаналізовано показники ліквідності та платоспроможності, фінансової стійкості та рентабельності, досліджено показники ділової активності та визначено напрямки їх покращення.

Theoretical aspects of diagnosis and forecasting financial and economic state enterprises investigated. The results used to develop recommendations on the methods and techniques of analysis of financial and economic conditions in the practice of companies that provide targeted, integrated approach to receiving optimal management decisions. Evaluation and analysis of financial and economic performance indicators conducted. Indicators of liquidity and solvency, financial stability and profitability analysis. Business activity indicator investigated. Areas of improvement of business activity determined.

Ключові слова: фінансово-економічний стан, діагностика, ліквідність, платоспроможність, рентабельність, фінансова стійкість.

Key words: financial and economic condition, diagnosis, liquidity, solvency, profitability, financial stability.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В сучасних ринкових умовах, значно зростає самостійність та економічна відповідальність підприємств. В зв'язку з цим, на сьогодні виникає питання діагностики економічного та фінансового стану підприємств, оскільки вони здатні досягти стабільності тільки при суворому додержанні принципів комерційного розрахунку, основними серед яких є співставлення витрат і результатів для одержання максимального прибутку за мінімальних витрат. Одним з головних видів діагностики є фінансово-економічна, оскільки вона дає змогу провести аналіз діяльності підприємства, встановлює діагноз об'єкта дослідження на підставі якого можна виробити грамотну економічну політику, стратегію і тактику, яка в подальшому буде сприяти можливим перспективам розвитку. Економічне та фінансове прогнозування дозволить поліпшити управління підприємства за рахунок забезпечення організації усіх факторів виробництва та реалізації регулювання взаємозв'язків діяльності всіх служб на підприємстві та розподілу обов'язків.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню питання оцінки фінансово-економічного стану суб'єктів господарювання, займаються вітчизняні та зарубіжні вчені. Зокрема аналіз економічного та фінансового стану висвітлені у роботах Косової Т.Д. [8], Непочатенка О.О. [9], Савицької Г.В. [11], Грищенко О.В. [6], Подольської В.О. [10], Ковальчука І.В. [7] та інші.

Мета дослідження. Головною метою дослідження є обґрунтування методів, прийомів та основних показників діагностики фінансово-економічного стану підприємства. Відповідно до поставленої мети будуть вирішені наступні завдання:

- 1) розкриття сутності та методів фінансово-економічного аналізу підприємства;
- 2) визначення основних аналітичних коефіцієнтів фінансового та економічного стану;
- 3) визначення моделей аналізу економічного та фінансового стану.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Роль діагностики фінансово-економічного стану значна, оскільки зараз від підприємств очікують збільшення ефективності виробництва, конкурентоспроможності продукції та послуг на основі введення досягнень науково-технічного прогресу, результативних форм господарювання, продуктивного управління підприємством тощо.

Для того, щоб гарантувати стійкий стан підприємства, управлінському персоналу необхідно вміти реально оцінювати фінансово-економічний стан свого підприємства та існуючих конкурентів.

Як зазначає Подольська В.О. "фінансово-економічний стан" — це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансово-економічних відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, які відображають наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів [10].

На думку Косової Т.Д., фінансово-економічний стан підприємства характеризується ступенем його прибутковості та оборотності капіталу, фінансової стійкості та динаміки структури джерел фінансування, здатності розраховуватися за борговими зобов'язаннями [8].

Таким чином фінансово-економічний стан є головним критерієм ділової активності підприємства, що визначає його конкурентоздатність та потенціал в результативній реалізації економічних інтересів учасників господарської діяльності. Кожне підприємство має забезпечувати фінансовий та економічний стан так, щоб воно мало здатність виконувати свої фінансові зобов'язання. Головною умовою для формування фінансово-економічного стану підприємства є зіставлення доходів і витрат та одержання максимального прибутку за мінімальних витрат.

Основними завданнями проведення діагностики фінансово-економічної діяльності в загальній системі управління підприємством є:

- вивчення характеру дії економічних законів, визначення закономірностей та тенденцій розвитку економічних систем мікрорівня;
- комплексне обґрунтування всіх бізнес-проектів і стратегій підприємства;
- контроль за досягненням цільових орієнтирів діяльності, за ефективністю використання ресурсів;
- пошук резервів підвищення результативності економічної системи підприємства;
- прийняття управлінських рішень з реалізації виявлених резервів [15].

В економічній теорії та практиці існують різні класифікації методів оцінки фінансово-економічного стану підприємств, але ми виділили методи, на які звертають увагу більшість науковців. Виділяють шість основних методів:

1. Горизонтальний (тимчасовою) аналіз — порівняння кожної позиції звітності з попереднім тимчасовим періодом.

2. Вертикальний (структурний) аналіз — визначення структур підсумкових фінансових показників з виявленням впливу кожної позиції звітності на кінцевий результат.

3. Порівняльний (просторовий) аналіз — це аналіз, що включає внутрішньогосподарський аналіз вільних показників звітності за окремими показниками фірми, дочірніх фірм, підрозділів, цехів, і міжгосподарський аналіз показників аналізованої фірми з показниками фірм конкурентів.

4. Факторний аналіз — це аналіз впливу окремих чинників на результативний показник за допомогою детермінованих прийомів дослідження. Аналіз чинника може бути як прямим, коли результативний показник дроблять на складові частини, так і зворотним, коли окремі елементи сполучають в загальний результативний показник.

5. Трендовий аналіз — порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів і визначення тренда, тобто основної тенденції динаміки показника, очищеної від випадкових впливів і індивідуальних особливостей окремих періодів.

6. Аналіз відносних показників (коефіцієнтів) — це розрахунок відношення між окремими позиціями звіту або позиціям різних форм звітності, визначення взаємозв'язків показників [12].

Не дивлячись на існуючі методи фінансово-економічного аналізу, удосконалюються та розробляються нові підходи до аналізу фінансово-економічного стану. Правильно вибраний прийом аналізу обумовлює його результат, впливає на ефективність дослідження фінансового стану підприємства.

Діагностика фінансово-економічного стану підприємства проводиться для того, щоб виявити резерви підвищення рентабельності виробництва, зміцнення комерційного розрахунку як основи та стабільної роботи підприємства та виконання ним зобов'язань перед контрагентами, бюджетом, банками. Своєчасна і об'єктивна діагностика фінансово-економічного стану підприємства має велике значення, оскільки кожен власник повинен бачити потенційні можливості збільшення прибутку підприємства, а їх можна виявити тільки своєчасно і об'єктивно проаналізувавши економічно-фінансовий стан підприємства [2].

Фінансово-економічний стан підприємства, перш за все, оцінюється шляхом аналізу балансу. У балансі підприємства відображається склад ресурсів і джерела формування ресурсів. Впливають на можливість підприємства вести правильну, ефективну господарську діяльність співвідношення певних складових елементів активу і пасиву, а також взаємозв'язок між ними.

Оцінка економічного та фінансового стану підприємства передбачає певну послідовність виконання аналітичної роботи [5]. В економічній літературі на сьогодні пропонується досить значна кількість показників для аналізу фінансово-економічного стану підприємства. Найчастіше вони групуються, але й існують різні варіанти цього групування. Основні показники оцінювання економічного та фінансового стану підприємства:

- показники майнового стану: майно підприємства, коефіцієнти зношення, оновлення, вибуття та придатності основних засобів;
- показники ліквідності та платоспроможності: власний капітал, коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами, коефіцієнт покриття, коефіцієнти абсолютної, швидкої ліквідності, чистий оборотний капітал та частка оборотних коштів у активах;
- показники фінансової стійкості: коефіцієнти платоспроможності, фінансової залежності, фінансування, співвідношення власних та позикових коштів;
- показники рентабельності: рентабельність продажів, основної діяльності та рентабельність власного капіталу;
- показники ділової активності: термін окупності власного капіталу, фондовіддача, термін окупності основних засобів [14].

Показники економічного та фінансового стану підприємства в табличній формі (табл. 1).

Потрібно зазначити, що оцінку економічного та фінансового стану можна об'єктивно здійснити не через один, навіть найважливіший, показник, а тільки за допомогою комплексу, системи показників, що детально й усебічно характеризують господарське становище підприємства, тому що фінансовий стан підприємства формується в процесі всієї його виробничо-господарської діяльності [13].

Як зазначає Шило В.П., аналіз платоспроможності доцільно здійснювати як за поточний, так і на прогнований період. Поточну платоспроможність оцінюють на підставі звітного балансу, порівнюючи платіжні засоби по термінових зобов'язаннях з виконанням платі-

жного календаря. Індикатором платоспроможності є відношення суми надходжень коштів і постійних витрат [14]. Отже, платоспроможність підприємства є здатністю вчасно і цілком виконати свої платіжні зобов'язання.

На думку Горбонос Ф.В., рівень рентабельності — це відсоткове відношення прибутку до суми матеріально-грошових затрат, пов'язаних з виробництвом і реалізацією продукції [3].

Фінансова стійкість, за визначенням Грабовецького Б.Є., надійно гарантована платоспроможність, рівновага між власними та залученими засобами, незалежність від випадковостей ринкової кон'юнктури і партнерів, довіра кредиторів і інвесторів та рівень залежності від них, наявність такої величини прибутку, який би забезпечив самофінансування [4].

Також діагностику фінансово-економічного стану проводять за допомогою різного типу моделей, що дозволяють структурувати і ідентифікувати взаємозв'язки між основними показниками. Можна виділити три основних типів моделей:

- дескриптивні — відомі так само, як моделі описового характеру, є основними для оцінки фінансового стану підприємства. До них відносяться: побудова системи звітних балансів, представлення фінансової звітності в різних аналітичних розрізах, вертикальний горизонтальний аналіз звітності, система аналітичних коефіцієнтів, аналітичні записки до звітності [1]. Дані моделі широко використовуються сучасними підприємствами, хоча вони постійно удосконалюються, для того, щоб бути більш ефективними;

- предикативні — це моделі характеру, що передбачає, прогностичного. Вони використовуються для прогнозування доходів підприємства і його майбутнього фінансового стану [12]. Найбільш поширеними з них є: розрахунок точки критичного об'єму продажів, побудова прогностичних фінансових звітів, моделі динамічного аналізу (жорстко детерміновані моделі чинників і регресійні моделі), моделі ситуативного аналізу;

- нормативні — дозволяють порівняти фактичні результати діяльності підприємств з очікуваними, розрахованими по бюджету. Ці моделі використовуються в основному у внутрішньому фінансовому аналізі. Їх суть зводиться до встановлення нормативів по кожній статті витрат по технологічних процесах, видах виробів, центрам відповідальності і тому подібне і до аналізу відхилень фактичних даних від цих нормативів.

Таким чином, дослідивши діагностику та прогнозування фінансово-економічного стану підприємств, можна запропонувати шляхи, щодо його поліпшення. Для того, щоб зміцнити рівень фінансової стійкості треба, перш за все, усунути неплатоспроможність підприємства, шляхом збільшення величини грошових активів, які забезпечують покриття поточних зобов'язань та зменшення суми поточних зовнішніх та внутрішніх фінансових зобов'язань підприємств, далі змінити фінансову стратегію з метою прискорення еко-

Таблиця 1. Основні показники оцінки економічного та фінансового стану підприємства

Показник	Формула розрахунку	Оптм. значення
1	2	3
Оцінка майнового стану		
1. Майно підприємства	Валюта балансу	↑
2. Коефіцієнт зносу основних засобів	Знос/Первинна вартість ОЗ	≤0,5↓
3. Коефіцієнт оновлення основних засобів	Введені в експлуатацію ОЗ/Первинна вартість ОЗ	↑
4. Коефіцієнт вибуття основних засобів	Виведені з експлуатації ОЗ/Первинна вартість ОЗ	↓ коеф. онов.
5. Коефіцієнт придатності ОЗ	Залишкова вартість ОЗ/Первісна вартість ОЗ	≥0,5
Оцінка ліквідності та платоспроможності		
6. Власний капітал	Підсумок I розділу пасиву Балансу	↑
7. Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	(Власний капітал - необоротні активи)/Оборотні кошти	≥0,1
8. Коефіцієнт покриття	Оборотні кошти/Поточні зобов'язання	>1 (2-2,5)
9. Коефіцієнт швидкої ліквідності	Середньо- та високоліквідні кошти/Поточні зобов'язання	0,5-0,8
10. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Грошові кошти/Поточні зобов'язання	>0 (0,25-0,35)
11. Чистий оборотний капітал	Оборотні кошти - Поточні зобов'язання	>0,↑
12. Частка оборотних коштів	Оборотні кошти/Валюта балансу	
Оцінка фінансової стійкості		
13. Коефіцієнт автономії	Власний капітал/Поточні зобов'язання	≥0,5
14. Коефіцієнт фінансової залежності	Позичкові кошти/Валюта балансу	≤0,5
15. Коефіцієнт фінансування	Позичкові кошти/Власний капітал	
16. Коефіцієнт співвідношення власних та позичкових коштів	Власний капітал/Позичкові кошти	≥1
Оцінка рентабельності		
17. Рентабельність продажів	Валютний прибуток/Виручка від реалізації	↑
18. Рентабельність основної діяльності	Чистий прибуток/Середня величина активів	↑
19. Рентабельність власного капіталу	Чистий прибуток/Середня величина власного капіталу	↑
Показники ділової активності		
20. Термін окупності власного капіталу	100/Рентабельність Власного капіталу	↓
21. Фондовіддача	Обсяг виробництва продукції/Середньорічна вартість ОЗ	↑

номічного зростання та знизити обсяги споживання інвестиційних ресурсів підприємств у поточному періоді. Для збільшення показників рентабельності, підприємству треба нарощувати обсяги виробництва і реалізації товарів, робіт, послуг, здійснювати заходи щодо підвищення продуктивності праці своїх працівників, зменшувати витрати на виробництво (реалізацію) продукції, тобто знижувати її собівартість, з максимальною віддачею використовувати потенціал, що є в розпорядженні підприємств, в тому числі і фінансові ресурси та грамотно будувати договірні відносини з постачальниками, посередниками, покупцями. І нарешті, щоб покращити показники ліквідності та платоспроможності, підприємствам необхідно управляти на вищому рівні запасами з метою оптимізації запасів матеріалів незавершеного виробництва та готової продукції, проводити аналіз активів підприємств з метою виявлення збільшення дебіторської заборгованості, здійснювати планування та прогнозування фінансової діяльності підприємств, а також проводити контроль виконання фінансових планів.

ВИСНОВКИ

Оскільки на сьогодні економіка країни знаходиться в кризовому становищі та потребує від підприємств у першу чергу підвищення ефективності їх виробничо-

господарської та фінансової діяльності, ключовим фактором, за даних умов перед керівниками підприємства є проведення діагностики економічного та фінансового стану за для того, щоб знайти і виділити найбільш істотні проблеми у виробничо-господарській та фінансовій діяльності, а також визначити причини їх виникнення та запропонувати шляхи щодо покращення фінансово-економічного стану.

Після проведених досліджень виділено показники, які безпосередньо характеризують економічний та фінансовий стан підприємства. Здійснений аналіз та систематизація методологічної бази дозволили обрати основні методи оцінки фінансово-економічного стану підприємств, а саме: горизонтальний, вертикальний, порівняльний, факторний, трендовий та коефіцієнтний методи, оскільки вони дають можливість порівняння кожної позиції поточної звітності з минулим періодом, дозволяє одержати найбільш загальне уявлення про якісні зміни, які мали місце, у структурі коштів і їх джерел, а також динаміці цих змін, дані прийомі використовуються практично в усіх методах. Також були розглянуто типи моделей, а саме: дескриптивні, предикативні, нормативні, за допомогою яких проводять діагностику фінансово-економічного стану підприємств та запропоновані шляхи щодо його поліпшення.

На основі узагальнення та аналізу праць вітчизняних фахівців з питань діагностики фінансово-економічного стану можна зробити висновок, що він є складною, інтегрованою за багатьма показниками характеристикою діяльності підприємств в певному періоді, що відображає ступінь забезпеченості підприємств фінансовими ресурсами, раціональності їх розміщення, забезпеченості власними оборотними коштами для своєчасного проведення грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями та здійснення ефективної господарської діяльності в майбутньому.

Література:

1. Азарова А.О. Математичні моделі та методи оцінювання фінансового стану підприємства [Текст]: монографія / А.О. Азарова, О.В. Рузакова; ВНТУ. — Вінниця: ВНТУ, 2010. — 172 с.
2. Гилка У.А. — Проблеми та специфіка застосування фінансово-економічного аналізу на підприємстві / У.А. Гилка // Економіка промисловості. — 2009. — № 3. — С. 146—150.
3. Горбонос Ф.В. Економіка підприємств: підручник / Ф.В. Горбонос — К.: Знання, 2010. — 463 с.
4. Грабовецький Б.Є. Економічний аналіз: навчальний посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 256 с.
5. Гринчутський В.І. Економіка підприємства: навч. посібн. для студентів вузів / В.І. Гринчутський, Е.Т. Карапетян, Б.В. Погріщук — К.: Центр учбової літератури, 2012. — 303 с.
6. Грищенко О.В. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия: учебное пособие. — Таганрог: Изд-во ТРТУ, 2007. — 112 с.
7. Ковальчук І.В. Економіка підприємства: навч. посіб. — К.: Знання, 2008. — 679 с.
8. Косова Т.Д., Сухарев П.М., Ващенко П.О. та ін. Організація та методика економічного аналізу: навч. посіб. — К.: Центр учбової л-ри, 2012. — 528 с.
9. Непочатенко О.О. Фінанси підприємств: навч. посіб. / О.О. Непочатенко. — К.: ЦУА, 2011. — 328 с.
10. Подольська В.О. Фінансовий аналіз: навч. посібн. / В.О. Подольська, О.В. Яриш. — К.: Вид-во ЦНА, 2007. — 488 с.
11. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посібник. — 3-е вид., випр. і доп. — К.: Знання, 2007 — 668 с.

12. Скібіцька Л.І., Матвеев В.В., Щелкунов В.І., Подреза С.М. Антикризисный менеджмент: навчальний посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2014. — 584 с.
13. Тігова Т.М. Аналіз фінансової звітності: навч. посіб. — Київ: Центр учбової літератури, 2012. — 408 с.
14. Шило В.П., Ільїна С.Б., Барабанова В.В., Криштопа І.І. Фінанси підприємств (за модульною системою навчання): теоретично-практичний посібник. — К.: Кондор, 2011. — 429 с.
15. Штанько П.О. Економічна діагностика: курс. (консп.) лекцій для студ. спец. "економ. підприємства". — К.: НУХТ, 2009. — 159 с.

References:

1. Azarova, A.O and Ruzakova, O.V. (2010), Matematychni modeli ta metody otsiniuvannya finansovoho stanu pidpriemstva [Tekst]: monohrafiia [Mathematical models and methods for evaluating the financial condition of the company], [Text]: Monograph, VNTU, Vinnitsa, Ukraine.
2. Hylka, U.L. (2009), "Problems and specific application of financial and economic analysis of the company", Ekonomika promyslovosti, vol. 3, pp. 146 — 150.
3. Horbonos, F.V. (2010), Ekonomika pidpriemstv: pidruchnyk [Economy of Enterprises], Textbook, Znannia, Kyiv, Ukraine.
4. Hrabovets'kyj, B. Ye. (2009), Ekonomichnyj analiz: Navchal'nyj posibnyk [Economic Analysis], Tsentri uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
5. Hrynychuts'kyj, V.I. Karapetian, E.T and Pohriskyuk, B.V. (2012), Ekonomika pidpriemstva: navch. posibn. dlia studentiv vuziv [Economy of Enterprises], textbook for university students, Tsentri uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
6. Hryshchenko, O.V. (2007), Analiz y dyahnostyka fynansovo-khoziajstvennoj deiatel'nosti predpriyatya: Uchebnoe posobie [Analysis and diagnostics of financial and economic activity of the enterprise], Textbook, Izdatel'stvo TRTU, Taganrog, Russia.
7. Koval'chuk, I.V. (2008), Ekonomika pidpriemstva: Navch.posib. [Economy of Enterprises], Navch.posib., Znannia, Kyiv, Ukraine.
8. Kosova, T.D. Sukharev, P.M. and Vaschenko, P.O. (2012), Orhanizatsiia ta metodyka ekonomichnoho analizu. Navch. posib. [Organization and methods of economic analysis], Textbook, Tsentri uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
9. Nepochatenko, O.O. (2012), Finansy pidpriemstv: Navch. posib. [Finances of Enterprises], Navch.posib., Tsentri uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
10. Podol's'ka, V.O. (2007), Finansovyj analiz: navch. posibn. [Financial Analysis], Navch.posib., Vyd-vo TsNL, Kyiv, Ukraine.
11. Savyts'ka, H. V. (2007), Ekonomichnyj analiz diial'nosti pidpriemstva: Navch.posibnyk [Economic analysis of the company], Navch.posib., 3rd ed, Znannia, Kyiv, Ukraine.
12. Skibits'ka, L.I. Matvieiev, V.V. Schelkunov, V.I. and Podrieza, S.M. (2014), Antykryzovyy menedzhment: Navchal'nyj posibnyk [Crisis Management], Textbook, Tsentri uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
13. Tihova, T.M. (2012), Analiz finansovoi zvitnosti: navch.posib. [Analysis of the financial statements], Textbook, Tsentri uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
14. Shylo, V.P. Il'ina, S.B. Barabanova, V.V. and Kryshstopa, I.I. (2011), Finansy pidpriemstv (za modul'noiu systemoiu navchannia): Teoretychno-praktychnyj posibnyk [Finances of Enterprises (the modular system of education)], Theoretical and practical guide, Kondor, Kyiv, Ukraine.
15. Shtan'ko, P.O. (2009), Ekonomichna diahnostyka: Kurs. (konsp.) leksij dlia stud. spets. "ekonom.pidpriemstva" [Economic diagnosis], Course (synopsis) lectures for students of "Business Economics", Vydavnytstvo NUKhT, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2015 р.